

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول

BINGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

e-ISSN: 2687-5128

Sayı: 14 | Yıl: 2019/2

Bu dergi ulusal TR DİZİN, İSAM, İDEALONLINE ve ASOS veri indeksleri ile SOBİAD atıf dizin tarafından taranmaktadır.

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez (25 Haziran/25 Aralık) e-dergi olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

BİNGÖL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

Sayı: 14, yıl: 2019/2

Issue: 14, Year: 2019/2

e-ISSN: 2687-5128

Sahibi / Owner

(Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına)
(On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty)

Prof. Dr. Mustafa AGÂH

Baş Editör/Editor In Chief

Dr. Öğrt. Üyesi Nebi BUTASIM

Editörler / Editors

Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TAŞKIN

Dil Editörü/Language Editor

Öğr. Gör. Ahmet KESMEZ

Alan Editörleri/Field Editors

Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK

Arş. Gör. Ömer TAY

Arş. Gör. Dr. Sahip AKTAŞ

Arş. Gör. Sadi YILMAZ

Arş. Gör. Fatımatüzzehra YAŞAR

Yazı İşleri Müdürü

Nurettin DANIŞ

Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date

BİNGÖL-2019

Kapak ve Sayfa Tasarımı

R@NİN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa AGÂH

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

Doç. Dr. Abdulsır SÜT

Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şirin AYIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TAŞKIN

Arş. Gör. Dr. Sahip AKTAŞ

Öğr. Gör. Ahmet KESMEZ

Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdulaziz BEKİ (Sebahattin Zaim Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali AKYÜZ (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi)

Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Üniversitesi)

Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Faruk BEŞER (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi)

Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Hayati AYDIN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

Yazışma Adresi / Corresponding Adress

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 12000
Merkez/BİNGÖL

Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035

Elektronik posta / e-mail

bingolilahiyatdergisi@hotmail.com

Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan
Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman TÜNER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)

Prof. Dr. Ousama EKHTİYAR (Bingöl Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi)

Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Sahip BEROJE (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi)

Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi)

Sayı Hakemleri/Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Burcu Ceylan DUGGAN (Akdeniz Üniversitesi), Prof. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI (Atatürk Üniversitesi), Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ (Şırnak Üniversitesi), Prof. Dr. Hakan OLGUN (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. İlyas KARSLI (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Prof. Dr. Kenan HAS (Erciyes Üniversitesi), Prof. Dr. Metin BOZAN (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU (Erciyes Üniversitesi), Prof. Dr. Nilah KARAKAYA/ÇORAĞAN (Erciyes Üniversitesi), Prof. Dr. Ousama EIHTİYAR (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Sema Doğan (Hacettepe Üniversitesi), Doç. Dr. Aynur URALER (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Cihat YAŞAROĞLU (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Hatice ARSLAN SÖZÜDOĞRU (İstanbul Üniversitesi), Doç. Dr. Menderes GÜRKAN (Erciyes Üniversitesi), Doç. Dr. Thamer HATEMLEH (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Rifat Resul SEVİNÇ (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN (Bingöl Üniversitesi) Doç. Dr. Osman Taştekin (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇELİK (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Bedri ASLAN (Harran Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Gül KARPUZ (Atatürk Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Husain ESWED (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Emin EREN (Ankara Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Recep ERTUGAY (Atatürk Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TURGUT (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Saadettin BUĞDA (Muş Alparslan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Şule Yüksel UYSAL (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ümit HOROZCU (İstanbul Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Zekai ERDAL (Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Necmi SARI (Trabzon Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer KALKAN YORULMAZ (İstanbul Üniversitesi) Dr. Öğr. Üyesi Fegani BEYLER (Bingöl Üniversitesi),

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 2019 Aralık sayısında sizinle buluşmanın gururu ve mutluluğunu paylaşmaktayız.

Yeni bir sayı ile akademik çalışmalara katkı sunmanın heyecanı ve mutluluğu ile 14. sayıyı yayınladık.

Gelişen dünyada veri paylaşımının elektronik ortamlarda daha verimli ve hızlı olmasından dolayı, dergimiz elektronik ortama geçerek bu sayıdan itibaren e-dergi olarak yayınlanacaktır. Dergimizin niteliği her geçen gün daha da artmakta ve alan ile ilgili farklı çalışmalara ev sahipliği yapmaktadır.

Bu sayıda, din bilimlerinin saha araştırmaları çok disiplinli eğitim ölçek geliştirme ve sanat tarihi çalışmaları da yer almaktadır. Derginin daha nitelikli bir hüviyet kazanması için editör ve yayın kurulu olarak çalışmalarımız devam etmektedir.

Dergimize pozitif bir görünüm kazandıran editör ve alan editörü kurullarına, sayının yayımlanabilmesi için özveride bulunup hakemlik görevini icra eden tüm öğretim üyelerine ve çalışmanın son haline gelinceye kadar çaba sarfeden çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Yeẓîd'e Lânet Edilmesi Meselesi	7
Abbâsi Sarayında Bir Mizâh Şairi: Ebû Dulâme	22
Şüphe Edilmez Bir Hakikat Olarak Hz. Nuh Ve Tufan Olayı	39
Arap Gramerinde Şâz Olgusu	51
Öz Güven İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma	64
Fıkıh Düşüncesinde Münâzara Sistematiği (Hatip Bağdâdî'nin El-Fakîh Ve'l-Mütefakkîh Eserinin Bağlamında)	79
İslâm Aile Hukuku Açısından Çeyiz	98
Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet Ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği: Geçerlik Güvenilirlik Çalışması	112
Şeddadilerden Bahseden Kitabeler	128
Sık Kullanılan Edatlar Bağlamında Mehmet Akif Ersoy'un Mealinin Kur'ân Tercüme Tekniklerine Katkıları	156
Ensar-Muhacir Kardeşliğinde Evlilik Meselesi: Sa'd b. Rebî' ve Abdurrahman b. Avf ile İlgili Rivayetin Tahlili	175
Had Ve Ta'Zîr Tartışmaları Bağlamında İslâm Ceza Hukukunda İçki İçme Cezası	194
Âlemin Ezelîliği Tartışmalarına Muhyiddîn El-Karabâğî'nin Katkıları	211
Muhtelit Bir Râvi: Ârim/Muhammed b. Fadl Es-Sedûsî	228
Hz. Muhammed'in (S.A.V.) Sahabe İle İstişaresi ve Sahabenin Bazı Konularda Hz. Muhammed'e Yaptığı İtirazlar	249

Şüphe Edilmez Bir Hakikat Olarak Hz. Nuh Ve Tufan Olayı

The Prophet Noah And The Flood As Undeniable Truth

Hayati AYDIN

Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
Prof.Dr. Van Yüzüncü Yıl University, Divinity Faculty, Basic Islamic sciences, Department of Tafsir-Van /
Turkey

aydinhayati@yyu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-7652-6434

DOI: 10.34085/buifd.621768

Öz

Kur'ân tefsirinde bedihyat (realite) önemli bir konudur. Müfessirlerin bir kısmı bedihyata riayet etmeden Kur'ân'ı tefsir ettiklerinden birçok akıldışı ve hakikat ile çelişen şeyler nakletmiştir. Bunlardan birisi Nuh tufanı ve Nuh'un gemisidir. Tevrat'taki bilgilerden yararlanan bu müfessirler tufanın bütün yeryüzünde olduğunu ve yeryüzünün sularla dolduğunu, bu suların yükselip dağları bile aşarak sonunda geminin Ararat (Ağrı) üzerine indiğini söylerler. Gemi kalıntılarının bulunmasıyla ilgili günümüzdeki arkeolojik çalışmalar ve araştırmalar da Tevrat'taki bilgilerden hareketle genellikle Ararat dağı üzerinde yapılmaktadır. Hâlbuki bu düşünce hem jeolojik olarak akıl dışıdır hem de Kur'ân'la tenakuz teşkil etmektedir. Kur'ân'ın "...Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü taşımaz. Biz bir peygamber göndermedikçe (bir topluma) azap etmeyiz" evrensel ilkesine uygun olarak tufanın Hz. Nuh'un büyük ve uzun mücadelesine rağmen daveti kabul etmedikleri ve bedduaya uğradıkları için kavminin başına geldiğini kabul etmek lazımdır. İslami kaynaklar ve arkeolojik kazılar Nuh'un Mezopotamya'da yaşamış olduğu gerçeğine delalet etmektedir. Bu şekilde Hz. Nuh'un yaşam yeri ve tufan olayının tespit edilmesi dinler tarihi açısından büyük bir anlam ifade etmektedir. Çünkü Nuh insanlık tarihinin en eski resul peygamberi olup ilahi mesajların topluma açık bir şekilde iletilmesi kendisiyle başlamıştır. Bu açıdan Hz. Nuh ve tufan gerçeğini irdelemek, hakikatini tespit etmek gayet önemi haiz bir konu olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Nuh, Tufan, Ararat, Cudi, Gemi.

Abstract

Bedihyyat (Reality) is an important topic in Qur'anic interpretation. some of the commentators have conveyed many irrational and contradictory things as they interpret the Qur'an without observing reality. One of them is the comments about the flood and the ark of Noah. The Islamic scholars and commentators who took advantage of the information in the Torah say that the flood is all over the earth and the earth is filled with water and the ship descends on Ararat (Ararat). Today's archaeological studies are generally carried out on these mountains based on the information in the Torah. However, this thought is both geologically irrational and contradicted with the universal principle of the Qur'an "No bearer of burdens will bear the burden of another. We will not punish unless we send a prophet" Despite the great and long struggle of Noah they did not accept the invitation of Noah and thus were being destroyed by the flood. Both Islamic sources and archaeological excavations indicate that the Flood event took place in Mesopotamia. Based on this information and materials, we can tell that the place where the Noah lived is Mesopotamia. In this way, the determination of Noah's presence and the flood has made a great sense in the history of religions. Because Noah is the oldest prophet of mankind's history, the clear transmission of divine messages to society began with him. In this respect, examining the reality of Noah and the Flood and determining the truth is a very important issue.

Key Words: Noah, the Flood, Ararat, Judî, Ark,

Giriş

Tufan olayı sadece Müslümanları değil aynı zamanda ehl-i kitap ve diğer ulusları da ilgilendiren insanlığın kadim tarihine ait bir olaydır. Tevrat'taki bilgilerden¹ yararlanan bazı İslam tarihçileri ve müfessirler tufanın bütün yeryüzünde olduğunu ve yeryüzünün sularla dolduğunu, Hz. Nuh'un insanlar ve hayvanların her bir türünden birer çift almakla boğulup yok olmaktan kurtardığını ve tufanın etkisi geçince ihtimallerden biri olarak geminin Ararat (Ağrı) dağı üzerine indiğini söylemişlerdir.² Hâlbuki Hz. Nuh ile ilgili olarak Kur'ân'da, "Şüphesiz biz Nûh'u, kavmine 'kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar' diye elçi olarak gönderdik." (Nûh) Onlara şöyle dedi: 'Ey kavmim! Ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım'; 'Rabbim ben kavmimi gece gündüz dine çağırdım, fakat benim çağrım, onların dinden daha çok uzaklaşmalarından başka bir işe yaramadı' (Nûh, 71 /1-2; 5-6) denilmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Hz. Nûh kendi kavmine gönderilmiş bir peygamberdir. Kur'ân'ın "Hiçbir günahkâr, bir başkasının günahını yüklenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe (bir topluma) azap etmeyiz" (İsrâ, 17/15); "Kim doğru ve yararlı bir iş yaparsa kendi iyiliği için yapmış olur; kim de kötülük işlerse kendi aleyhine işlemiş olur. Senin rabbın kullarına zulmedici değildir" (Fussilet, 41/46) mantığından hareketle tufanın Hz. Nuh'un büyük ve uzun mücadelesine rağmen daveti kabul etmedikleri ve bedduaya uğradıkları gerekçesiyle kavminin başına geldiği anlaşılmaktadır. Tufan sonunda "Zalim kavmin canı cehenneme" (Hûd, 11/44) denilmesi de bu hakikati ifade etmektedir. Her ne kadar Nûh'tan önce bazı peygamberlerden bahsedilmiş olsa da risalet ve şeriat Nuh'la başlamıştır. Nuh'tan önceki beşeriyet bir nevi tufeyli olduğundan onlara hususi bir şeriat verilmemiştir. Bazı ulemaya göre bunların Allah'tan aldıkları vahiy Hz. Musâ'nın annesinde olduğu gibi bir nevi içgüdü gibi fitrî bir ilhamdı ve davetleri sadece aile efratlarına yönelikti.³ Evrensel mesaj sadece Hz. Muhammed'e ait olup⁴ ondan önce gelen bütün peygamberler sadece kendi kavimlerine

¹ Tufanla ilgili Tevrat'ta "Rab baktı, yeryüzünde, insanın yaptığı kötülük çok, akli fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. 'Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım' dedi. Çünkü onları yarattığıma pişman oldum. 'Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek," denilmektedir. Bk. *Ahd-i Atik, Yaratılış, VI/5 -7, 17.*

Geminin Ararat üzerine indiğine dair de şöyle denilmektedir: "Sonra Tanrı Nuh'u ve gemideki evcil ve yabani hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgâr estirdi, sular alçalmaya başladı. Enginlerin kaynakları, göklerin kapakları kapandı. Yağmur dindi. Sular yeryüzünden çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı. Gemi Ararat dağlarına oturdu..." Bk. *Ahd-i Atik, Yaratılış, VIII/ 1-4.*

² İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih darü'l-kütübi'l-ilmî*, t.y.; 1: 58; Ali İbnü'l-Hüseyn b. Ali el- Mesûdî, *Murucü'z-zeheb*, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asrî, 2005, 1: 32; İbn Âşur, Muhammed Tahir, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus, Dâru't-Tunusî, 1984, 20: 223.

³ Reşid Rıza, *Menâr*, Dârü'l-Marîfe, Kâhire, 1947, 2: 276-278; Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/peygamber> (21.08.2019); Kadı Abdül Cebbar, Âdem ve çocuklarının evveleminde fitratın sünnetine üzerinde, tabiatı gözlemleyerek yaşama başladıkları daha sonra evladı çoğalınca kalplerinin dinginliği ve fiillerinin salâhı hususunda sadece aklın hidayetinin kâfi olmadığı tahakkuk edince Allah'ın onlara semâî vahiyle resulleri gönderdiğini söylemektedir. (Rıza, Menâr, 2: 278) Muhammed Abdüh da insanların evveleminde tek bir toplum ve homojen bir yapıda olduğunu haktan sapınca aralarında adaletle hükmetmek ve onları doğru yola iletmek üzere semavî şeriatla resullerin gönderildiğini söylemektedir (Rıza, Menâr, 2: 77). Nitekim Kur'ân'da ilkönce insanların tek bir toplum halinde yaşadıkları ancak çoğalınca aralarına ayrılıklar düştüğünü ve haklarında adaletle hükmetmek üzere resuller gönderdiğini söylemektedir (Bk. Bakara, 2/213) Bu da bize insanlık tarihinde Resullerin gönderilmesinin toplumdaki ayrılıklardan ve çekişmelerden sonra olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴ "Elif, Lâ, Râ Bu Kur'ân, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarasın ve onları, çok güçlü ve bütün övgülere layık olan Allah'ın yoluna iletisin diye sana indirdiğimiz bir kitaptır" (İbrâhim, 14/1) ayetinde bu gerçek vurgulanmaktadır.

gönderilmişlerdir. Şimdi biz tufan ve tufanla ilgili olay ve olguları dini metinler, İslam kültürü ve arkeolojik bulgulardan hareketle sırasıyla ele alacağız:

1. TUFANIN GERÇEKLEŞTİĞİ YER

Tufanın gerçekleştiği yeri tarihi bilgiler ve arkeolojik kazılardan ortaya çıkan materyallerin sağladığı malumatla tespit edebilmek mümkündür.

1.1. Tarihsel Bilgiler

Tufanın gerçekleştiği yerle ilgili Kelbî'nin verdiği tarihsel bilgiler bizim için önemlidir. O şöyle der: Hz. İbrahim'in oğlu İsmail Mekke'ye yerleştikten sonra onun neslinden birçok kişi Mekke'nin vadisini doldurdu. Mekke onlara dar geldiği için orada yerleşik olan Amalikâlıları kovdular. Ancak daha da çoğalınca bu sefer kendi aralarında savaşlar yaptılar. Bir kısmı bir kısmını sürerek Arabistan'ın muhtelif yerlerine yayıldılar. Babaları İbrahim ve İsmail'in inancından putperestliğe sapınca Nuh kavminin putlarından anımsadıklarını yeniden ortaya çıkararak tapınmaya başladılar.⁵ Bunlardan Medine'ye yakın köylerden Yanb'u'da, Ruhât denilen yerde, Huzeyl kabilesi (Nuh kavminin putlarından) Suva'a, Kelb kabilesi, Dûmetü'l-Cendel'de Vedd'e, Mezhic ve Cüreş halkı Yağûs'a, Mekke'nin iki günlük ötesindeki Khayvân'da ise Yauk'e, Himyerliler de Sebe'de, Belha denilen yerdeki Nesr'a tapınmaya başladılar.⁶

Müfessirlerden bazıları bu put isimlerinin Nûh kavminde yaşamış olan birtakım salih kişilerin adları, bazıları da bunların Âdem'in (as) çocuklarının isimleri olduğu ve ölümlerinden sonra anılarını canlı tutmak için toplantı yerlerine heykellerinin dikildiği, daha sonra da bunları tanılaştırdıklarını nakletmektedirler.⁷ Araplar bu putları yaygın bir şekilde biliyorlardı ve İslam'dan önce çocuklarını Abdulvedd ve Abduyağûs şeklinde bu put isimleriyle isimlendiriyorlardı.⁸ Ebû Osman en-Nehdî,⁹ bu putlardan Yağûs'un demirden bir put olduğunu, Arapların bu putu tüysüz bir deveye bindirerek onu serbest bıraktıklarını, deve nereye çökerse orayı bereketli kabul edip kendilerine yurt edindiklerini nakletmektedir.¹⁰ Ancak haklı olarak en-Nehdî'nin sözünü ettiği putun Hz. Nûh zamanındaki Yağûs olmadığı, aksine onun zamanındaki bir putun kopyası olabileceği hususunda itiraz edilmiş olsa da bizim bu makaledeki amacımız putun kendisi değil onun Arabistan'daki tanınırlığıdır. Bütün bunlardan Nuh zamanındaki putların Arabistan'da tanındığını ve İslam'dan hemen önce Arabistan ve civarında bunlarla ilgili bazı ritüellerin tertip edildiği anlaşılmaktadır. Müfessir İbn Kesîr'in bu putlara sadece Nuh kavminin tapmadığını aynı zamanda putperestlerin propagandaları neticesinde Arap, Acem ve diğer birçok toplulukta bunlara tapınmanın Nûh döneminden beri yaygınlık kazandığını ve Kur'ân'ın "Gerçekten de (bunlar) birçoklarını

⁵ İbn Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâimü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Asnâm*, Kâhire, Dârü'l-Kitâbi'l-Mısırî, 6.

⁶ Kelbî, *Kitâbü'l-Asnâm*, s. 9-11; Yaklaşık olarak İbn Kesîr ve Âlusî de aynı bilgileri vermektedir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 4: 142; Ebü'l-Fadl Şihâbuddin Âlusî, *Ruhü'l-Meânî*. (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1987), 27: 96.

⁷ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, Cize, t.y. 4: 142-144; Âlusî, *Ruhu'l-meânî*, 27: 96.

⁸ Âlusî, *Ruhu'l-meânî*, 27: 96.

⁹ Cahiliye devrinde doğdu, Kudaâ kabilesinin Nehd koluna mensup olup İslamiyet'i kabul etmesine rağmen Allah Resulü (sav) ile görüşmeyen ve münzevi hayat yaşayan bir kişidir. Bu şahıs, Hz. Ebubekir ile de hilafeti müddetinde görüşmemiştir. Ebubekir'in vefatından sonra Medine'ye gelip yerleşmiş ve Hz. Ömer devrinden itibaren yapılan fetihlere katılmıştır. Yermuk, Kâdisiye, Celûlâ, Tüster, Nihavent, Azerbaycan ve Köprü savaşlarına katıldı. Nihavent savaşının kazanıldığını ilk olarak Hz. Ömer'e bu kişi haber vermiştir. Bk. İsmail L. Çakan, "Ebû Osman en-Nehdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-osman-en-nehdi> (21.08.2019).

¹⁰ Âlusî, *Ruhu'l-meânî*, 27: 96.

saptırdılar” (Nûh, 71/24) ifadesinin buna delalet ettiğini söylemesi,¹¹ yorumumuzu desteklemektedir.

Tarihçi İbnü'l-Esîr'e göre Nûh'un yaşadığı yer Musul'dur.¹² Aşağıda daha teferruatlı temas edeceğimiz gibi bu bölgede yapılan kazılarda toprağın derinliklerinde kalın çamur tabakasının tespit edilmesi ve Sümer tabletlerinde tufan olayının Mezopotamya'da gerçekleştiğinin delalet etmesi bunu desteklemektedir. Bütün bunlar Kelbî ve İbn Kesîr'in verdiği bilgilerle birleştirdiğimizde Hz. Nuh'un yaşadığı yerin Mezopotamya ve yaşadığı dönemin de Sümerler zamanında olduğu ve Sümerlerin kendi zamanlarında Arabistan gibi mücavir topraklarda yaşayan insanların dinsel ve kültürel bakımdan etkisi altına alan büyük bir medeniyet kurdukları anlaşılmaktadır

1.2. Arkeolojik Bulgular:

İki binli yılların başlarında (1927-1929) Mezopotamya'nın antik şehirlerinden Ur, 2.5 m, Şuruppak ve Kiş gibi çeşitli yerlerde yapılan kazılarda ise 30-40 cm kalınlığında, Uruk ve neredeyse bütün Mezopotamya'da toprağın 4-5 metre derinliğinde muhtelif kalınlıkta bir çamur kütlelerinin buradaki kadim medeniyeti oluşturan her şeyi kapladığı tespit edilmiştir.¹³ Hatta yüksek tepelerde bile bulunan geniş ve kalın bir tabaka çamur kalıntısından rastlanılmıştır.¹⁴ Nitekim daha önce Musul kentinin şimdiki adı Koyuncu olan mahallesinde, Ninova'da 1853 yılında yapılan kazılarda bulunan Asur Kralı Asurbanipal'ın (MÖ. 669-631) kütüphanesine ait ve orijinal metinlerin bir kopyası olan tabletlerde Gilgameş Destanı tespit edilmişti. Bu arkeolojik bulgu ve destandan anlaşıldığı kadarıyla Tufan'ın Mezopotamya'da gerçekleştiği ve bu bölgede yaşayan medeniyetler Hz. Nuh'u konuştukları dillere göre değişik isimlerle anmışlardır. Kur'ânda kullanılan bir sıfat isim gibi Sümerler onu Ziusudra (uzun ömürlü kişi), Babiller ise Ut-napiştim (Hayatı Yaşayan, Pir) olarak isimlendirmişlerdir.¹⁵ Bu destan on iki tablete yazılmış olup on birinci tableti tufanı içermektedir. Destanın-Sami bir dil olan Akadça yazılmış- Babil versiyonunda tufan olayı da eklenmiş ve Hz. Nuh Ut-napiştim olarak anılmıştır.¹⁶ Tevrat'ta ise Habeşçe yine uzun ömürlü anlamında Nâhâ kelimesinden türediğine inanılan Noah şekli,¹⁷ Kur'ân'da ise bunun Arapçalarımız telaffuzuyla Nûh olarak isimlendirilmiştir. Görüldüğü gibi bütün bunlar tufanın yöresel olarak (Mezopotamya'da) gerçekleştiğini ve o muhitteki medeniyetlerin çoğu tarafından Hz. Nuh ve tufanın bilindiğini desteklemektedir. Sümerlerin tufanı anlatan destanı MÖ. 2000'li yıllarda fragmanlar halinde dağıtmış, daha sonra MÖ. 1700'lerde Eski Babil lehçesiyle ve lirik havasında, MÖ. 1300'lerde ise Yeni Babil lehçesinde fakat felsefî bir hüviyetle bir bütün halinde yazılmıştır. Bütün bu destanların aslının Sümer tabletlerine dayanması tufanın Sümerlerin hâkimiyeti zamanında gerçekleştiğini, daha sonra Sümerler ve bölge medeniyetleri tarafından destanlaştırıldığı

¹¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4: 144.

¹² İbnü'l-Esîr, *el-kâmil fi't-tarih*, 1. 58.

¹³ Ömer Faruk Harman, "Tûfan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan#1> (21.08.2019).

¹⁴ Harman, "Tûfan", a.y.

¹⁵ Ömer Faruk Harman, "Nûh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh> (21.08.2019); Bilal Aksoy, Çağdaş Bilim Işığında Hz. Nuh, Ankara, İnsanlık Yolu Yayınları, 1987, s. 49-53; Ali Fathalizade, Kaynaklarda Tufan, Nuh'un Gemisi ve Dağ, I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 2009, s. 165; 1914 yılında Pennsylvania Üniversitesinin Nippur koleksiyonunda bulunan ve üst tarafı kırılan altı sütunlu bir tabletin-Sümer Tufan hikâyesini içeren ve büyük bir bölümünü kapsayan alt tarafı yayınlanmıştır. Bk. aynı kaynak, 165

¹⁶ Ayrıca bk. Harman, "Nûh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*; Elif Kanca, "Tufan Efsanelerine Sembolik Bir Bakış: Kültürel Dünyanın Yıkımı ve Yeniden Kuruluşu", Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, 2010, 43; Fathalizade, Kaynaklarda Tufan, 165.

¹⁷ Harman, "Nûh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 320.

anlaşılmaktadır. Büyük ihtimalle destanın asıl adı Gır-Gameş olup (Gır: Ağır, Gameş: Manda)¹⁸ ağır manda anlamındadır. Türkçede bile aynı kökten gelme ihtimali yüksek olan A+gır, değişime uğrayarak Ağır olarak telaffuz edildiği gibi Gır+gameş da lehçe ve dil farklılığından dolayı Gilgameş şeklinde telaffuz edilir olmuştur. Büyük üstat âlimlere ülemâü'l-fuhûl (aygır âlimler), büyük üstat şâirlere şuarâ'ü'l-fuhûl (aygır şâirler), cesur adamlara keşş (koç) dedikleri gibi Gilgameş tabirini de bu dönem insanların yiğit adamlar için kullandıkları anlaşılmaktadır. Zaten destanlarda daha çok kahramanlık ögesi ön planda tutulduğu için Deli Dumrul, Herkül'de olduğu gibi tufana karşı koyduğu gerekçesiyle destanın kahramanı olan Nûh peygamber de Gilgameş olarak adlandırılmıştır. Sümerlerin yazdıkları derlenmiş kil tabletlere göre Gilgameş, dördüncü bin yılın sonu üçüncü bin yılın başında yaşamış destanın kahramanıdır.¹⁹ Tufanın da MÖ 3000-2900 yıllarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu bilgilere, ilk önce 1849-1854 yılları arasında Layard tarafından Ninova 'da yapılan kazı çalışmalarında binlerce tabletin bulunduğu Asurbanipal kitaplığıyla kısmen ulaşılmıştır. Layard'la birlikte çalışan Rassam, 1853 yılında söz konusu kitaplığın başka bir bölümü ve Gilgameş Destanının yazılı olduğu tableti bulmuştur. Gorge Smith, 1873 yılında aynı yerde yaptığı çalışmada Tûfan olayını anlatan 17 satırlık başka bir parçaya ulaşmıştı. Woolley'in 1928-1929 yıllarında Ur şehrinde yaptığı kazılarda ise tufanın kalıntısı olduğu düşünülen 3.70 m ile 2.70 m arasında değişen kil tabakasına ulaşması sonucunda bu konudaki şüpheler giderilmiştir.²⁰

Tufanın sadece bu bölgeye münhasır kalmayıp Uzakdoğu gibi geniş coğrafyalarda bilinmesi ise Sümerler gibi büyük bir gücün yıkılışının bir yansıması olarak okunabilir. Neşet Çağatay'a göre tufan olayının Yunanistan'dan Hindistan'a dek varan bir alana yayılması_destan vasıtasıyla olmuştur.²¹ Mevdudî'ye göre de Amerika ve Avusturalya gibi uzak bazı ülkelerin kaynaklarında tufandan bahsedilmesi ilk insan topluluğunun Mezopotamya'da olması ve tufan neticesinde buldukları bölgeyi terk edip dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmasının neticesinde olmuştur.²² Her ne kadar İbn İshak gibi kaynaklar Allah Resulünün nesep şeceresini Hz. Âdem'e kadar isim isim sayarak götürse de²³ insanlık tarihi sanıldığı gibi kısa değildir. Ancak bazı antropologların yaptıkları gibi bazı insanımsı iskeletlere bakarak insanlık tarihini on binlerce veya milyonlarca yıl geri götürmeleri de doğru değildir. Bununla birlikte Mısır medeniyeti gibi MÖ beş bin yıllık kadim tarihinin olması insanların Hz. Nûh'tan önce yeryüzünün belli bölgelerinde yaşam sürdürdükleri bir vakiadır.

Tufan hadisesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi semavî dinlerin yanı sıra mahiyeti farklılıklar taşısa da Afrika kıtası ile Asya'nın bazı bölgeleri hariç birçok kültürde; Filistin, Yunanistan, Asur, Amerika, Avustralya, Hindistan, Tibet, Çin, Malezya, Litvanya gibi çeşitli ırklara ve bölgelere ait çok sayıda halkın geleneğinde de bulunduğu ifade edilmektedir.²⁴ Bu şekilde tufanın uzak ülkelerde de biliniyor olmasının Çağatay'ın ifade ettiği gibi destanların

¹⁸ Gır ifadesi Hint-Avrupa dillerinin hemen hepsinde ağır ve büyük anlamında kullanılmaktadır. Grand Mother, Grand Father Grand Parent gibi, Jeolojiye de Granite denmektedir. Türkçede bile büyük ihtimalle Ağır kelimesi A+gır şeklinde bu ifadeden türemiştir. Bk. Bilal Aksoy, Çağdaş Bilim Işığında Hz. Nuh, 52. Tarihçi Mesûdi dillerin önce tek olduğunu Nûh'un çocuklarından itibaren ayrıştığını söylemektedir. (Bk. Mesûdi, Murûcu'z-Zeheb, 34) Mesûdi'nin bu söylediğini esas alırsak dillerin menşein Mezopotamya olduğunu ve dolayısıyla Hint-Avrupa dillerinin benzerliğinin kökeni anlaşılmaktadır.

¹⁹ Samuel Noah Kramer, *Sumarian Mythology*, Global Gray E Books, 1961, 22.

²⁰ Hüseyin Güney, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı* (Ankara: İlahiyat, 2014). 13-14.

²¹ Bk. Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*, Ankara, 1982, 6.

²² Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*; 2:371.

²³ Muhammed İbn İshâk, *Sire*, (Thk. Muhammed Hamiddullah), 1.

²⁴ Ömer Faruk Harman, "TUFAN", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan#1> (01.12.2019).

yayılması vasıtasıyla olduğunu söylemek makul görünse de dinler ve peygamberler vasıtasıyla yayıldığını kabul etmek daha makuldür. Çünkü Kur'ân'da "Senden önce de elçiler gönderdik; onlardan sana hayat hikâyelerini anlattıklarımız var anlatmadıklarımız var..." (Mü'min, 40/78) denilmesi Kur'ân'da hikâyesi geçmeyen bazı semavî peygamberlerin olduğu ve bunlara bazı kitapların verildiğini göstermektedir. Muhtemelen bu peygamberler ve kitaplar Tevrat ve İncil'de tufan olayı dile getirildiği gibi terhîb bağlamında gönderildikleri milletlere tufan olayından bahsetmişlerdir. Hinduların Catapatha Brâhmanâ gibi dini kitapları, Mecusilerin dini metinlerinde tufandan bahsetmesi bunun kanıtıdır.²⁵ Bunlar peygamberleri ve kitapları vasıtasıyla öğrendikleri bu olayları ve kahramanları benimseyerek sahiplenmişlerdir; Türklerin Kur'ân'da dile getirilen âdil kral Zülkarneyn'i Oğuz Han olarak kendilerine mal etmesi gibi tufan kahramanını kendilerine mal etmiş ve öne çıkan sıfatıyla onu adlandırmışlardır.

2. NÛH'UN GEMİSİ

Şüphesiz tufan olayının önemli konularından birisi de Hz. Nuh'un gemisidir. Konumuz açısından geminin varlığı, geminin ebadı, gemiye binenler ve geminin indiği yer önem arz etmektedir.

Kur'ân'da tufan olmadan önce Allah'ın Hz. Nuh'a bir gemi yapmasını önerir. "Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!.." (Hûd, 11/37). Ancak geminin detayları verilmez. Buna rağmen bazı İslam alimleri geminin ebadı ile ilgili bazı rakamları telaffuz etmişlerdir. Katade, Nûh'un gemisinin uzunluğunun üç yüz, genişliğinin ise elli arşın olduğunu söylemektedir.²⁶ Katade'nin bu görüşü Tevrat kaynaklıdır.²⁷ Hasan Basrî, uzunluğunun bin iki yüz, genişliğinin de altı yüz arşın, İbnü'l-Esîr de geminin uzunluğunun seksen, genişliğinin ise otuz arşın olduğunu söylemektedir.²⁸ Ancak "Ona çok az sayıdan başka kimse iman etmedi" (Hûd, 11/40) ayetinden geminin sanıldığı gibi büyük olmadığı anlaşılmaktadır. Aşağıda daha geniş bir şekilde temas ettiğimiz gibi onu, Nûh'la birlikte on civarında insan ve bazı evcil hayvanları taşıyabilecek orta büyüklükte bir gemi olarak düşünmek en makul olanıdır. Yine "Ve farre't-ten nûr/ Tandır kaynaklığı zaman" (Hûd, 11/40) ifadesini esas alarak bazı müfessirlerin yaptığı gibi bunun buharlı bir gemi olduğunu söylemenin doğru olmadığı kanaatini taşıyoruz.²⁹ Buharlı gemiler medeniyetin son kazanımlarındandır. İnsanlığın erken döneminde buharlı bir gemiden söz edilemez. Nitekim "Biz Nûh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik" (Kamer, 54/13-14) ifadesi geminin çivilerle tutturulmuş levhalardan / kalaslardan oluştuğu ve bunun orta büyüklükte, iptidai bir gemi olduğu anlaşılmaktadır. O halde bu ifade "Hamiye'l-Vatîs / Savaş kızıştı" gibi ya tufanın şiddetinden kinaye ya da Kur'ân'ın yoğun bir şekilde mecazı kullanmasından dolayı yerde suyun kaynamasını tandırdaki tencerenin kaynamasına benzeten edebî, mecazi bir anlatımdır. Nitekim tufanı anlatan "Yeri gözeler halinde fıskırttk" (Kamer, 54/12) ayeti bu nitelemeye uygun düşmektedir.

Gemiyle ilgili "And olsun biz onu bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp ibret alan" (Kamer, 54/15) ifadesindeki zamir ilk etapta gemiye gitmekte ve kalıntıların ibret için bırakıldığını anımsatmaktadır. Katade'ye göre Müslüman ümmetinin ilk neslin bu kalıntıları

²⁵ Ömer Faruk Harman, "Tufan", TDV İslâm Ansiklopedisi, 41/319.

²⁶ İbnü'l-Esîr, *el-kâmil fi't-tarih*, 1: 56.

²⁷ Tevrat'ta Yaratılış VI/ 15-16.cı ayetlerde Rabbin şöyle dediği nakledilmektedir: "Gemiye şöyle yapacaksın: Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olacak. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşın. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt, orta ve üst güverteler yap"

²⁸ Bk. İbnü'l-Esîr, *el-kâmil fi't-tarih*, 1: 56.

²⁹ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, 1979, 4: 2781.

gördükleri rivayet edilmiştir.³⁰ Aristo'nun öğrencisi Abydenus da kendi çağında birçok Iraklı'nın geminin parçalarına sahip olduklarını, bu parçaları batırdıkları suları hastalara şifalı su olarak içirdiklerini ifade etmiştir.³¹ Ancak İbn Kesîr gibi müfessirler³² bu zamirle Nuh'un gemisinden daha çok "Onları ve nesillerini yüklü gemide taşımamız ve binecekleri benzer araçlar yaratmamız da kendileri için açık bir delildir"(Yâsîn, 36/41-42) ayeti gereğince denizde yüzen gemiler kastedilmiştir. Buna göre zamir gemiye gider ancak bununla geminin ilk örnek olma yönüne vurgu yapılmıştır. Nitekim

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

"Biz Nuh'u ve gemidekileri kurtardık ve onu insanlık için bir ibret yaptık" (Ankebût, 29/ 15) ifadesinde de zamir gemiye irca edildiğinde anlam gemiyi bütün insanlar için ibret kıldık olur ve dolayısıyla Nûh'un gemisini görmeyenler, denizde yüzen gemileri gördüğünde ilk prototipi (örnek) olduğu için Nuh'un yaptığı gemiyi hatırlar ve Allah'tan ilhamlarla yapıldığı için de onlardan dersler çıkarır.³³ Bu yorum esas alındığında Nûh'un gemisinin yeryüzünün ilk ve dolayısıyla iptidai bir gemi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak وَجَعَلْنَاهَا daki zamirin kıssaya gitmesi de mümkündür. İbn Âşur da bu ihtimale işaret etmektedir.³⁴ Bu durumda, ayetin anlamı biz kıssayı âlemin için bir ibret kıldık şeklinde olur. Nitekim Nuh kıssası birçok dünya ulusu tarafından benimsenmiştir. Nuh'un, tufan esnasında kara parçasının görünüp-görünmediğini test etmek için güvercin salması³⁵ ve güvercinin de kara parçası, yani sulh ve emân yeri bulduğunun işareti olmak üzere yeşil bir zeytin dalıyla dönmesi uluslar nezdinde barışlarda zeytin dalı uzatma ve güvercin salma ritüelinin temeli oluşturmuştur. Ya da Kur'ân'ın birçok yerinde olduğu gibi anlam çokluğunu sağlamak için zamirin mercii müphem bırakılarak bu iki duruma da gönderme yapıldığını söyleyebiliriz. Nitekim gemi yapımıyla ilgili (Hûd, 11/37) ilk emirde

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

İfadesindeki "el" takısı hem cins için olabildiği gibi hem de ahd için olması mümkündür. Cins olarak kabul edildiği takdirde bilinen gemi cinsinden bir gemi; ahd için olması durumunda da Allah'ın ilhamla bildirdiği şekildeki gemiyi yap olur. Ancak Hz. Nûh (a.s) zamanında herkes tarafından denizde yüzen gemilerin varlığının bilinmesi imkânunun zayıflığını göz önüne aldığımızda bunun ahd anlamına hamledilmesi daha uygundur. Ayrıca gemiler Nuh tarafından müşahede edilmişse ona gemi yapımının ilham edilmesinin bir anlamı

³⁰ Ebu Câ'fer Muhammed et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Hecr, t.y., 22: 128. İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 13: 297; İbn Âşur, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 20: 223.

³¹ Bk. Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (çev: Hamdi Aktaş), İstanbul: İnsan Yayınları, 1986; 2: 370-371.

³² İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 13: 297; İbn Âşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 20: 223.

³³ İbn Âşur, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 20: 223.

³⁴ İbn Âşur, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 20: 223.

³⁵ Putperest kültürde şöyle anlatılır: "Tanrılar Kisustros'a (Keldani'ce Nuh'a verilen bir isim) bir gemi yapmasını emreder. O da gemiyi yapar. Tanrılar gemiye alınması gerekenleri ve eşini, çocuklarını, arkadaşlarını bu gemiye aktarır. Tufan başlayınca gemi günlerce su üzerinde kalır. Tufan bittiğinde kuşları göndererek genel durumu öğrenmeye çalışır. Kuşlar konacak yer bulamayınca geri dönerler. Günlerce bu iş devam eder. Nihayet bir defasında kuşlar ayakları çamurlu olarak geri dönerler. Böylece Kisustros suların çekildiğini anlar; eşi, kızı ve geminin dümencisi ile birlikte dışarı çıkar, yere kapanarak tanrılara adak adar." Aksoy, *Çağdaş Bilim Işığında Hz. Nuh*, 57-58.

Tevrat'ın Yaratılış VIII. bölümünde ise şunlar yazılmaktadır: "Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu.. Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı. Çünkü her yersularla kaplıydı. Gemiye, Nuh'un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı" Ahd-i Atik, Yaratılış, VIII/6- 12

yoktur. Dolayısıyla Hz. Nuh'un gemisinin ibtidai ve yük taşıyıp uzun süre su üzerinde kalan gemilerin ilk örneği olduğunu söylemek daha doğrudur.

3. GEMİYE BİNENLER

Gemiye çok az sayıda insanla birlikte hayvanların da bindirildiği anlaşılmaktadır. "Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nûh'a dedik ki: "Her birinden birer çift ile –daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında– aileni (çoluk çocuğunu) ve iman edenleri gemiye bindir!" Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti" (Hûd, 11/40) ayetinden hareketle gemiye çok az sayıda insanın bindiği söylenebilir. "Her birinden birer çift" ifadesine gelince bununla ilgili her ne kadar canlı çeşitlerinin her birinden bir çift al şeklinde yorumlanmış olsa da bize göre bu doğru değil ve realiteye terstir. Çünkü takdir edilir ki gemiye dünyadaki her hayvandan bir çift alıp bindirmek imkânsız bir şeydir. Hele el işi tahta ve çivilerle yapılan bir gemiye bir fili bindirmek bile mümkün değildir. Bizce bu ifade iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi, ihtiyaç duyulan hayvanlardan çiftler kastedilmiştir. Bu hayvanlar da tufan müddetince gemidekilerin yaşamlarını sürdürmelerinde yardımcı olacak, onlara süt ve yumurta verecek olan evcil hayvanlardır. Bunlardan çiftler demesi ise sağmal hayvanlarla birlikte damızlık olmak üzere koç, tekke, yumurtlayan hayvanlardan da tavuk ve horuz gibi hayvanlardır. "Her birinden birer çift" ayetinin ifadesi bu anlamı anımsatmaktadır. Aksi bir yorum bedihiyata ters olup çivi ve kalaslardan yapılan bir gemiye bütün hayvan türlerinden birer çift bindirmek imkânsızdır. Dolayısıyla tufan boyunca gemide bulunanlar bu az sayıdaki hayvanların süt ve yumurta gibi hayvansal gıdalarından yararlanıp hayatta kalmışlardır. Ya da Fahreddin er-Razî'nin vurguladığı gibi Allah'ın Hz. Nûh'a gemiye yüklenmesini emrettiği şeylerden çiftler kastedilmiştir.³⁶ Bu emir de, gemi yapımının ilham edildiği gibi bir ilham veya zaman zaman Allah Resulünün de hayatında gerçekleşen bilgilendirme vahyi³⁷ şeklinde olduğu söylenebilir.

4. GEMİNİN İNDİĞİ YER

Yukarıda dile getirdiğimiz gibi İbnü'l-Esîr'e göre Nûh'un yaşadığı yer Musul'dur, geminin indiği yer de Musul yakınındaki bir dağdır.³⁸ Ona göre Nûh geminin üzerine oturduğu bu dağdan inip Musul ve etrafında gezerek uygun bir yerleşim yeri buldu. Nuh ve oğullarıyla birlikte gemidekilerden her biri kendisine bir ev yaptı. Toplam olarak evler seksene ulaştı ve bu yerleşim yerine de seksen haneli yerleşim yeri anlamında Semânîn ismini koydular. İbnü'l-Esîr'e göre hala Musul'da Semânîn ismiyle anılan bir yerleşim yeri bulunduğu ve muhtemelen bunun Nuh ve gemidekilerin yerleştiği yer olduğunu ifade etmektedir.³⁹ Onun dile getirdiği bu yer bugün Şırnak il sınırları içinde yer alan Cûdî dağının kuzey-doğu eteğinde bulunan ve aynı anlamda Kürtçesi Gundi Heştîyân (seksenliler köyü) olan yerdir. Zaten Musul, Cûdî dağının alt tarafında Irak toprağında, söz konusu köy de Cûdî dağının kuzeyinde Türkiye'nin bir vilayeti olan Şırnak ilinin sınırları içinde kalmaktadır. Şu anda bu köyde birkaç ev bulunmaktadır. Ancak İbnü'l-Esîr'in bu analizi şüpheli görülmektedir. Çünkü bu söylenen, "Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti" (Hûd, 11/40) ayet ifadesine terstir. Ayetin ifadesi Nuh'la beraber gemiye binenlerin çok az sayıda kişiler olduğuna delalet etmektedir. Herhalde bu konuda

³⁶ Bk. Fahreddin er-Razî, *Tefsîrü'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arab, 1997, 6: 348.

³⁷ Bazen Teşriî vahyin haricinde Allah Resulü (sav) bazı şeylerle ilgili bilgilendirilirdi. Bu bilgi Kur'ân'da açık bir şekilde yer almaz ama ayet ifadelerinden Allah Resulü'nün (sav) bilgilendirildiği anlaşılmaktadır. Tahrîm, 3. de Allah Resulü'nün hanımlarının yaptıkları tertibin ona bildirilmesi bu kabil bir bilgilendirilirdi.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1. 58.

³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1. 58.

doğruya en yakın olan, Taberî'nin İbn İshâk'tan naklettiği gemiye binenler Nuh, üç evladı ve eşleriyle birlikte on kişiden ibaretti şeklindeki rivayettir.⁴⁰

Cûdî dağının nispeten basık ve yüksek olmaması, üzerinde de bir düzlüğün olması geminin buraya veya dağın eteğine inebileceğini makul kılmaktadır. Bazı eski Tevrat metinlerinde geminin oturduğu yerin Kur'ân'ın ifade ettiği gibi Cûdî olduğu ifade edilmektedir.⁴¹ Nitekim kadim tarihçilerden biri olan Babilli Berossus, Keldanilerle ilgili tarihinde Nûh'un gemisinin Cûdî üzerine oturduğunu nakletmiştir.⁴² Bunları esas alıp doğru kabul ettiğimizde Kur'ân'ın el-Cûdî ifadesindeki "el" takısı meşhur olan bu dağ gösterir. İslam uleması bu görüşü tercih etmiş ve ayetteki el-Cûdî ifadesini bu dağ olarak yorumlamışlardır.⁴³ Yöre halkı da buna böyle inanmakta ve bu dağda geminin indiği yerde 1984 yılına kadar -büyük ihtimalle kurtuluşun Cum'a günü olduğuna dair bir hadis gereğince⁴⁴ her senenin Temmuz ayının ilk üç Cumâ'sında Zêva Cûdî dedikleri bir panayırı çok kadim tarihten beri tertip edip defler çalıp, zikirler ederek kutluyordu.⁴⁵ Nitekim British Müzesinde K 63 da kırık bir tablet parçasında yazılı olan Babil Gılgamesh destanında "Nimush (Nissir) dağının üzerinde tekne karaya oturdu..."⁴⁶ ifadesinin yer alması geminin Cûdî dağına indiğini destekleyen kuvvetli bir kanıt olmuştur. Ancak bazı bilim adamlarının Nuh ve Ad kavminin yaşadığı yerin, İrem merkezli Edom olduğunu söylemesi ve İsrâ suresinde Yahudilere hitap edilirken "Zürriyete men hamelna mea Nuh / Nuh'la beraber gemiye bindirdiklerimizin zürriyeti" (İsrâ, 17/3) denilmesi atalarını taşıyan geminin Yahudilerin sonradan vatan edinecekleri bir yere indiğine taraftar olmuşlardır.⁴⁷ Bu görüş tercih edildiği takdirde hem tufan hem de Nuh kavminin yaklaşık olarak yaşadığı yerin bu bölge veya civarı olduğunu kabul etmek gerekir. O zaman "Su çekildi iş bitirildi, gemi de cûdîye oturdu" (Hûd, 11/44) ayetindeki Cûdî sözcüğünün bir dağ değil Cûd (cömert-bereket) kökünden türeyen bir kelime olması ve sonundaki nispet yasından dolayı gemi bereketli⁴⁸ bir toprağa indi demek olur. Bu aynı zamanda Allah'ın Hz. Nûh'a talim ettiği, "Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen konuk edenlerin en hayırlısısın" (Mü'minûn, 23/29) şeklindeki duaya da ve Kur'ân'ın sıfat isimleri tercih etme iradesine de uygun olan bir yerdir. Ancak bu hem tarihi haberlere hem arkeolojik bulgulara hem de örfte alışık olmayan, gelenekte referansı olmayan bir yorum olur. Mantık olarak da düşünüldüğünde uzun süre su altında kalan bir yere ikamet etme imkânı yoktur. Bundan dolayı bu görüş kabul edilemez. Aynı şekilde Tevrat'ta ifade edildiği⁴⁹ gibi geminin Ararat'a (Ağrı dağına)⁵⁰ inmesi de hem bedihiyata aykırıdır hem de

⁴⁰ Ebu Ca'fer Muhammed et-Taberî, *Târihu't-Taberî, Dârü'l-Meârif*, t.y, 1: 183.

⁴¹ Abdullah Yaşın, *Cudi Dağı ve Nuh Tufanı / Uluslararası Şırnak ve Çevresi*, 14-16 Mayıs 2010, 47; Baki Adam, "Üzeyir", TDV İslâm Ansiklopedisi, <http://islamansiklopedisi.org.tr/uzeyir> (21.08.2019).

⁴² Mevdu'dî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 2: 370

⁴³ Mesudî, *Murûcu'z-Zeheb*, 32; Taberî, *Târihu't-Taberî*, I. 185; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1. 58.

⁴⁴ Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen bir hadis gereğince Allah Resulü (sav) Yahudilerden bir grup insanla karşılaştı. Aşura gününde oruç tutmuşlardı. "Bu ne orucudur?" diye sordu. Onlar "Bu, Allah'ın Musâ ve İsrail Oğullarının boğulmaktan kurtardığı, Firâvun'un içinde boğulduğu, Nuh'un gemisinin Cûdî'ye oturduğu, Nûh ve Musâ'nın Allah'a şükür olarak oruç tuttuğu bir gündür." Bunun üzerine Allah Resulü (sav), "Ben Musâ'ya daha yakınım ve bu günde oruç tutmaya daha layığım" dedi. Bk. İbn Hacer el-Askalanî, *Fethü'l-Barî Şerhu Sahihü'l-Buharî*, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1379, 4: 247.

⁴⁵ Bk. Yaşın, *Cudi Dağı ve Nuh Tufanı*, 52

⁴⁶ Andrew Gorge, *The Epic of Gilgamesh*, Penguin Classics, t.y. 93; Nimush: Nissir dağı demektir. Bu da büyük ihtimalle Cudi dağının Sümercedeki ismidir. Zaten bu dağ Sümerlerin hakimiyet Merkezine yakındı.

⁴⁷ Ekrem Sarıçioğlu, *Kur'ân ve Arkeoloji Işığında Hz. Nûh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım, İslami Araştırmalar Dergisi*, 9/1- 2-3-4. 1996, 199.

⁴⁸ Bk. er-Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Marife, t.y, 102-103.

⁴⁹ Kutsal Kitap. Ayet No:8

sadece profesyonel dağcıların ulaşabildiği dağ zirvesine konmasının mantık dışı ve faydadan halidir. Bu Nuh ve gemi halkına, ona yüklenen hayvanlara ikinci bir eziyettir. Bunlar dağın zirvesinden nasıl inecekler? Bundan dolayı bu görüş de kabul edilemez. Zaten tedavüldeki Tevratların MÖ 586 yılında Kudüs'ü yakıp-yıkan, Yahudilere savaş açan, Tevratları yakıp imha eden ve onu bilenleri katleden, Yeni Babil / Keldâni hanedanlığı kralı II. Nebukadnezar (Buhtnassar) (MÖ 605-562) tarafından Yahudilerin Babil Sürgünü adıyla meşhur olan Mezopotamya'ya sürgüne gönderilmelerinden sonra yazılmıştır.⁵¹ Tefsirlerde Ezrâ'nın (Uzeyr'in) yok olan Tevrat metnini ezberden dikte ettirmesi rivayetleri de bu döneme aittir.⁵² Ancak bu tür haberler Tevrat kaynaklı olup Tevrat'ın otantikliğini sağlamaya yöneliktir. Zaten Tevratın tahrif edildiği Kur'ân tarafından mevsuktur. Dolayısıyla tufanla ilgili ayetlerin yazılmasında bu putperest kültürünün etkisi açıkça görülmektedir. Tufan olayını ele alan ve MÖ 4. Yüzyılda yaşayan Belus Tapınağı'nın rahibi Berossus, tapınağın arşivinden yararlanarak yazdığı eserinde insanların tanrılara karşı saygıda kusur ettikleri, adaklarını adamayı terk ettikleri bunun üzerine tanrılar da insanlara duydukları öfkeden dolayı tufanı tasarladıkları ifade edilmesi⁵³ neredeyse Tevrat'ın ayetleriyle aynı paraleldedir. Bundan dolayı birçok mitolojik ve yanlış şeylerin ve Ararat ifadesinin de muhtemelen bu dönemde Tevrat'a girdiği sanılmaktadır.⁵⁴ Ancak şu ihtimali gözden uzak tutmamak lazımdır: Gemi dağa (Cudî'ye) inince Hz. Nûh ve beraberindekiler Mezopotamya halkından olup bunların tarım toplumu olmalarına bağlı olarak dağdan inerek tarıma elverişli yer arayarak, belki de selin ulaşmadığı Batı tarafına hareket etmiş ve Filistin topraklarına varmış olabilirler. Nitekim gemiye binen İsrail oğullarının atalarının zürriyetlerinden olan Hz. İbrahim, İshak, Yakub, Musa, Hârûn, Dav'ud, Süleymân, Zekeriyya, İsa ve Yahyâ peygamberler bu topraklarda doğdular, buralarda tevhit mücadelesinde bulunup buralarda öldüler. Bugün Bill Crouse ve Gordon Franz gibi bazı Batılı araştırmacılar geminin indiği yerle ilgili Kur'ân'ın işaret ettiği Cudi dağı'nın en iyi ve doğru seçenek olduğunu ve burada gemi kalıntıları için kazı yapılmasının lazım geldiğini önermektedirler.⁵⁵

5. SONUÇ

Tufan olayı bölgesel olup Mezopotamya'da gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Tufan'ın evrensel bir olay olarak algılanmasında ise kadim tarihin putperest kültürü ve bu kültürün etkisi altında

⁵⁰ Nusaybin Piskoposu Saint Jacques ve Ratisbon'lu Rabbi Petachia gibiler Ararat'an kastın Cudi (Sarat) olduğunu söylemişlerdir. Tevrat'ın ilk Süryani metinlerinde geminin Karda (Kordukh) dağına indiğini ve bazı Tevrat yorumcuları ile İbn Kuteybe ve Yakut el-Hamevî gibi İslam ulemasının kanaatine göre bunun Cudî olduğu yönündedir. Son zamanlarda Ağrı dağına yönelik yoğun bir ilginin olması Batılı sömürgeci devletlerin Osmanlıyı parçalamaya ve Ermeni devletinin kurulması gayesine matuf olduğu iddia edilmektedir. Ararat kavramının Ağrı Dağı'na giydirilmesi ameliyesinin, Ermenilerin Osmanlıya karşı etrafında kenetleneceği bir sembolün oluşturulmasına ve bir takım sözde bilimsel keşif kılıfı altında bölgede istihbarat toplamaya yöneliktir. Bkz. Hüseyin Güneş, "Ararat Kavramının Medlulü veya Ararat Dağı'nın Spesifik Konumu", IV. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 18-20 ekim 2017-Ağrı (Erzurum: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayını, 2018). 271-274.

⁵¹ Bk. Mahmud b. Ömer, *ez-Zemahşerî, el-Keşşaf an Hakâiki Gavamidi't-Tenzil, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, t.y.. II. 649; Âlusî, Ruhü'l-Meânî, 10: 81; Richard C. Steiner, A Jewish Theory of Biblical Redaction From Byzantium; Its Rabbinic Roots, Its Diffusion and Its Encounter With the Muslim Doctrine of Falsification, JSIJ, 2 (2003), 131; Editorial Staff, Ezra in the Aggadah, EJ, CD Edition, Porton, 318.*

⁵² Bk. Âlusî, *Ruhü'l-Meânî, 10: 81; Tevrat'ta Ezrâ'a (Üzeyr) ile ilgili bölümde Pers kralı Artahşasta'nın Mabedi yeniden inşa etmek ve sunular sunmak, İsrail Oğullarını tekrara bir araya getirmek üzere Ezrâ'nın görevlendirildiği ve onun bu konudaki çabalarından bahsetmekle beraber maalesef Tevrat'ın dikte ettirilmesi ile ilgili herhangi bir malumat bulunmamaktadır.*

⁵³ Aksoy, *Nuh'un Gemisi ve Tufan, 57.*

⁵⁴ Ayrıca bk. Yaşın, *Cudi Dağı ve Nuh Tufanı, 47; Baki Adam, "Üzeyir", TDV İsam Ansiklopedisi.*

⁵⁵ Bill Course and Gordon Franz, *Mount Cudi Treu Mountain of Noah's Ark, Bible and Spade, 19: 4 (2006). 108.*

oluşturulan Tevrat büyük rol oynamıştır. Hz. Nuh'un gemisi ise orta büyüklükte, iptidai ve çok az sayıda insan ve evcil hayvanları taşımıştır. Geminin indiği yerle ilgili olarak Ararat (Ağrı) dağının olduğu kanaati de Tevrat kaynaklıdır. Kur'ân ise geminin indiği yerle ilgili olarak Cûdî ifadesini kullanmaktadır. Bazılarınca bunun bereketli bir yer, dolayısıyla İsrail yerleşkesindeki Edom olduğu şeklinde dillendirilse de gelenekte referansı olmayan bir yorum olup kabul edilemez. İslam uleması geminin indiği yerin Şırnak'taki Cûdî dağı olduğu kanaatindedir. İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlardan bazılarının bu geminin kalıntılarını gördükleri rivayet edilmiştir. Bazı tarihsel rivayetler ve arkeolojik bulgular da bunu desteklemektedir. Tufan olayının tarihsel bilgi ve arkeolojik materyallerde tespit edilmesi ise Kur'ân kıssalarının mitoloji ve efsane olmadığını bunların saf tarihsel bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu kıssanın geniş bir coğrafyada bilinmesi ve benzer olayların rivayet edilmesinin peygamberler ve ilahî mesajlar vasıtasıyla olduğu ve geniş bir şekilde ulusların mitoloji ve efsanelerine ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Sümer tufan olayında Hz. Nuh Ziusudra (Uzun Ömürlü Kişi), Babil Gılgamesh destanında ise Ut-napiştim (Hayatı Yaşayan, Pir) olarak isimlendirilmesinden hareketle Kur'ân'ın da söz ettiği gibi Hz. Nuh'un ömrünün mutad ötesi, kendi akranlarından farklı ve mucizevi bir yaşama sahip olduğu söylenebilir. Herhalde doğal şartların bozulmadığı, insanlığın yaşam kıssasının erken dönemine ait bir çevrede uzun ömür yaşamak doğaldır. Ama Hz. Nuh'un ömrünün bunun da ötesinde mucizevi bir yaşam olduğunu söylemek mümkündür. Mucizeler de alışılmışa aykırılık gösterir ve akılla izah edilemez karakterdedir.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. "Üzeyir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/401-402. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Aksoy, Bilal. *Çağdaş Bilim Işığında Hz. Nuh*. Ankara: İnsanlık Yolu Yayınları, 1987.
- Âlusî, Ebü'l-Fadl Şihâbüddin. *Ruhü'l-Meânî*. 15. Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1987.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethü'l-Barî Şerhu Sahihî'l-Buharî*. 13 Cilt. Kahire: Daru'l Dayyan litturas, 1379/1988.
- Course, Bill, & Franz, Gordon. "Mount Cudi Treu Mountain of Noah's Ark". *Bible and Spade*, 19 /4 (2006), 99-113.
- Çağatay, Neşet. *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.
- Fathalizade, Ali. "Kaynaklarda Tufan, Nuh'un Gemisi ve Dağ", *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, 2009.
- Editorial Staff. "Ezra in the Aggadah", *EJ*, CD Edition; Porton, ts.
- Gorge, Andrew. *The Epic of Gilgamesh*. London: Penguin Classics, 2003.
- Güneş, Hüseyin. *İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Güneş, Hüseyin. "Ararat Kavramının Medlülü veya Ararat Dağı'nın Spesifik Konumu", *IV. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 18-20 Ekim 2017-Ağrı*. Erzurum: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayını, 2018.
- Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/319-322. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İbn İshâk, Muhammed. *Siretu İbn İshâk*. Tkh. Muhammed Hamidullah. By.: Ma'hedu'd Dirasat ve'l-Ebhas li't-Ta'rib, ts.

İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdülkerim Ebü'l-Fidâ Abdullah İbnü'l-Esir. *El-Kâmil fi't-Tarih*. 11. Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmîyye, ts.

Ebu'l-A'lâ Mevdudî. *Tefhimü'l-Kur'ân*. 7. Cilt. Çev. Hamdi Aktaş. İnsan Yayınları, İstanbul 1986.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*. 15 Cilt. Cîze: Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, 2000.

İsfehanî, Rağîb. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.

Kanca, Elif. "Tufan Efsanelerine Sembolik Bir Bakış: Kültürel Dünyanın Yıkımı ve Yeniden Kuruluşu", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, 2010.

Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib. *Kitâbü'l-Asnâm*. Kâhire: Dâru'l-Kitabi'l-Mısırî, ts.

Kutsal Kitap. İstanbul: Kutsal Kitap Şirketi, 2003.

Mesûdî, İbnü'l-Hasen Ali İbnü'l-Hüseyn b. Ali. *Murucü'z-Zeheb*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asrî, 2005.

Razî, Fahreddin. *Tefsirü'l-Kebîr*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arab, 1997.

Reşid Rıza. *Tefsirul Menâr*, 11 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Menâr, 1947.

Richard, C. Steiner. "A Jewish Theory of Biblical Redaction From Byzantium: Its Rabbinic Roots, its Diffusion and its Encounter With the Muslim Doctrine of Falsification", *JSIJ*, 2, 2003.

Noah Kramer, Samuel. *Sumarian Mythology*. Global Gray ebooks, 1961.

Sarıkcıoğlu, Ekrem. "Kur'ân ve Arkeoloji Işığında Hz. Nûh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 9/1-2-3-4, 1996.

Taberî, Ebu Câ'fer Muhammed. *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 25 Cilt. b.y.: Hecl, ts.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed. *Târihu't-Taberî*. 11. Cilt. Mısır: Dâru'l-Marif, ts.

Yaşın, Abdullah. "Cudi Dağı ve Nuh Tufanı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi*, 14-16 Mayıs 2010.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Peygamber" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/257-262. Ankara: TDV Yayınları, 2007.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşaf an Hakâiki Gavamidi't-Tenzîl*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1987.